

11. Усманова Е.Г. Сложные многочленные предложения в прозе А. П. Чехова (на материале рассказов и повестей 1890-1900-х годов). Дис. ... канд. филол. наук. – Магнитогорск, 2001. – 253 с.
12. Уханов Г.П. Строеие сложных полипредикативных предложений (основные понятия) // Сложные элементарные и полипредикативные предложения. Сб. научн. трудов. – Калинин, 1983. – С. 91-105.
13. Уханов Г.П. О синтаксическом статусе полипредикативных сложных предложений // Филологические науки. – 1984. – № 3. – С. 38-43.
14. Шульжук К.Ф. Складні багатокomпонентні речення в українській мові. – К.: Головне видавництво видавничого об'єднання "Вища школа", 1986. – 181 с.
15. Harenberg Kompaktlexikon (in 3 Bänden). – Dortmund: Harenberg Lexikon, 1996. – 3327 S.
16. Lewandowski Th. Linguistisches Wörterbuch. – Heidelberg, Wiesbaden: Quelle Meyer, 1994. – 1287 s.

*Кушнірчук О.А.
Національний педагогічний
університет імені М.П. Драгоманова*

ТЕКСТОВІ АНОМАЛІЇ ЯК НОРМА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

У рамках когнітивного підходу до проблем сучасної лінгвістики надзвичайної актуальності набувають питання впливу когнітивних та лінгвальних чинників на процес породження та інтерпретації тексту. Саме у цьому світлі особливої ваги набувають дослідження відхилень або аномалій у текстах, де вони покликані відобразити специфіку світосприйняття та стилю автора.

Такі явища є викликом, загадкою, які вимагають детального розслідування, розгадування та інтерпретації, а тому спонукають думати й діяти, рухатися вперед, адже, як слушно зауважує Н. Д. Арутюнова "відкриття розпочинається з усвідомлення аномалії, тобто зі встановлення того факту, що природа якимось чином порушила навіяні природою очікування, що направляють розвиток нормальної науки" [2, 5]. Стає очевидним факт, що відхилення, порушення і безлад відіграють помітну роль як у дії механізмів життя і мови, так і в їх пізнанні. Отже, відкриття в науці "розпочинається з аномалії" [7, 80].

У лінгвістиці традиційно прийнято вважати аномальними явища, які порушують певні сформульовані правила мовної або текстової одиниці, відхід від закономірностей, які відчуваються інтуїтивно [3, 437; 2, 6]. Порушення правил може відбуватися на всіх рівнях (графічному, фонетичному, лексичному, синтаксичному, текстовому), включаючи рівень образів і сюжетів. Під текстовими аномаліями, слідом за Л. В. Коротковою, розуміємо "радикальні інновації, що порушують систему сталої нормативної символіки та/або композиції, інтерпретація яких виходить за межі попереднього досвіду гіпотетичного адресата". Текстові аномалії є різновидом мовних аномалій і можуть виступати як спеціально, так і не спеціально вживані елементи [1, 50].

Художній текст – це складний, неоднозначний, часто суперечливий світ автора, що утворює певний "семантичний універсум", "квазіреальність", який також отримав назву "вигадана реальність", "вторинна дійсність", "світ вигадки", "світ тексту", "уявний світ", "можливий світ тексту" (О. П. Воробйова, І. М. Колегаєва, С. О. Васильєв, Ю. М. Лотман, П. Рікбор, С. Г. Бочаров, Ю. С. Степанов, А. Г. Баранов). Основою цього універсуму "є інтерпретація світу (включаючи себе та іншого у цьому світі) індивідуальною творчою свідомістю, яка своєрідно переломлює свідомість колективну – загальнолюдську (сакральну-міфологічну, повсякденно-профанну), національно-специфічну і культурно історичну" [4, 39].

“Світ як текст” – основна постмодерністська формула, яка виводиться з певного набору притаманних цій літературній течії рис: гра з часом і простором, звернення до міфу та міфологічних героїв, фольклорних сюжетів та бувальщин, інформаційна переважаність, відсутність традиційної логіки як у сюжетах, так і в описах героїв [10, 45].

Загальною характеристикою постмодерністської літератури є свідоме повне відкидання й заперечення будь-яких правил та обмежень, які накладаються попередньо виробленою культурною традицією. Світ для авторів-постмодерністів постає із різноманіття концептуального поля антинорми та антипорядку як хаос, дисгармонія, аритмія, анархія, безлад, переривчастість, незв'язність, атиповість, неканонічність, відхилення, відхід від курсу, розлад, дисфункція, ненормальність, патологія, аварія, катастрофа, катаклізм [2, 7]. Аномальність дезорієнтує адресата, заперечує базові цінності й орієнтири, змушує переосмислити, переоцінити навколишній світ, який у постмодерному художньому дискурсі виступає як хаос і дисгармонія.

Текстові аномалії у художньому тексті виступають як індивідуальна особливість процесу бачення, осмислення і перетворення автором реальної дійсності. Таким чином, текстові аномалії є кодом, який протиставляє об'єктивне суб'єктивному, реально існуюче переосмисленому. У цьому зв'язку в межах когнітивної лінгвістики при вивченні семантики художнього тексту постає проблема співвідношення “текстового світу” як ментальної репрезентації дійсності та об'єктивного “світу поза текстом”. Саме тому в постмодерному художньому дискурсі проблема аномалій має своє особливе звучання, адже аномалії, “що знаходяться на периферії у більш традиційних текстах, переміщуються в центр і стають стрижневим елементом творів цієї літературної течії” [6, 7]. Таким чином, аномалія стає як нормою постмодерного світосприйняття, так і нормою постмодерністського текстотворення.

Одним із головних принципів постмодерністського світосприйняття є принцип “нонієрархії”, який заперечує існування природної або соціальної ієрархії. Саме цей принцип лежить в основі структуротворення всіх постмодерністських текстів і означає для автора відмову від спеціального відбору (селекції) лінгвістичних елементів під час “творення тексту”. Принцип нонієрархії проявляється у таких феноменах постмодерністського письменства, як феномен нонселекції або квазінонселекції, що полягає в імітації математичних прийомів (дублікація, множення, перерахування), прийому переривчастості та надлишковості. Будучи тісно пов'язаними один із одним, всі вони однаково направлені на порушення традиційної зв'язності (когерентності) тексту [5, 163].

Постмодерністському правилу нонселекції слугує також прийом надлишковості, який пропонує реципієнту або наявність дуже великої кількості конекторів, які мають привернути його увагу до надзв'язності тексту, або набридливу описовість, яка переважанує реципієнта непотрібною інформацією. В обох випадках створюється ефект інформаційного шуму, який перешкоджає цілісному сприйняттю тексту.

Всі вищезазначені прийоми (дублікація, перерахування, помноження, переривчастість та надлишковість) слугують певній меті – вони постулюють існування у світі онтологічного хаосу, де панує сліпий випадок і принцип гри, художньо-літературний аналог якого і намагаються створити письменники-постмодерністи. Таким чином, принцип нонселекції відображає різні способи створення ефекту спеціального хаосу розповіді, фрагментованого дискурсу про сприйняття світу як розірваного, відчуженого, позбавленого сенсу, закономірності та впорядкованості.

Все це формує характерні риси, притаманні постмодерністському художньому

дискурсу – фрагментарність, внутрішня хаотичність змісту, зовнішня неорганізованість текстових форм, змішування жанрів та стилів [6, 7]. Це свого роду гра у порушення правил і норм, яка, будучи на перший погляд абсолютно абсурдною, має своєю ціллю дезорієнтувати читача, заставити його шукати глибинний смисл, заглибитися в природу самого правила, а, таким чином, і в природу речей взагалі.

Нормативними для постмодерністського художнього твору стають такі способи організації тексту: наявність структур, які перериваються, примноження дій без вирішення конфлікту, примноження текстів, примноження актів письма, порушення внутрішньотекстової зв'язності розповіді, аграматизм, наявність “порожніх структур”, незакінчені речення. Активно використовується прийом перемутації, тобто взаємозамінність частин тексту, яке перетворює читача у співавтора, без активної участі якого прочитання тексту є неможливим, відбувається змішання автора, літературного героя і читача – всі вони по черзі виступають у кожній з цих ролей, а також перемутація тексту і контексту, коли автор намагається стерти межу між реальним фактом і видумкою.

На рівні лексики і графіки у постмодерністському тексті нормативним є вживання рідких слів або назв, незвична сполучуваність слів, авторських okazіоналізмів, неологізмів. Серед найбільш помітних і часто вживаних у постмодерністських текстах лексем критики називають такі слова: *дзеркало, лабіринт, карта, подорож (без цілі), енциклопедія, реклама, телебачення, фотографія, газета*, або їх еквіваленти на різних мовах [5, 161]. На графічному рівні спостерігається вживання специфічних постмодерністських способів оформлення текстів: заміна розділових знаків їх назвою, повна відмова від розділових знаків, надмірне вживання курсиву, незвичне розміщення рядків і абзаців і т. д. Порушена нормативна структура у постмодерністському тексті перетворюється на носія додаткового інформаційного навантаження, а хаотичність художньої структури має “світоглядно цілеспрямований характер та покликана відобразити хаос буття” [8, 76].

На фразовому рівні спостерігаються такі основні характерні риси постмодерністських текстів: синтаксична неграмотність, або такий її різновид, коли речення оформлюється не до кінця з точки зору законів граматики, а фразові кліше повинні доповнюватися самим реципієнтом аби набути смислу, семантична несумісність, незвичне топографічне оформлення речень.

Аномальність тексту – поняття неоднорідне. Окрім специфічних структурно-композиційних, сюди також належать різноманітні семантико-змістові прояви: це і логічна суперечливість (один із ключових виявів текстових аномалій), що полягає у наявності у тексті ствердження й заперечення однієї й тієї ж думки, а також подібні явища: несумісність семантичних компонентів, невідповідність синтаксичних зв'язків семантичним компонентам, розлад між комунікативними цілями того, хто говорить, і смислом або пресупозиціями висловлювання, одночасна співвіднесеність з різними точками відліку або різними точками зору, емпірична неможливість інтерпретувати текст у відношенні до наших уявлень про світ [2, 16]; аномальність змісту, яка при традиційності форми тексту видається його автором за нормальність, невизначеність референції та ін. Всі ці прояви ускладнюють процес декодування художнього задуму, призводять до множинних інтерпретацій, вимагають від реципієнта додаткових “когнітивних зусиль”, володіння фоновими знаннями та наявність глибокої лінгвогносеологічної культури.

Специфічні структурно-композиційні та семантико-змістові прояви створюють у семантиці тексту своєрідну конфліктну ситуацію, що призводить до когнітивного дисонансу, який, за А. Д. Беловою, розуміємо як інтелектуальний конфлікт, що виникає при зіткненні традиційно усталеної думки і уявлення з суперечливою новою інформацією.

Саме когнітивний дисонанс відповідає за текстове напруження, що є результатом розбіжності між двома видами знань – знанням актуального світу і знанням, отриманим читачем з текстового світу.

Конфлікт може виявитися неможливим для розв'язання, але він залишається корисним для лінгвіста, адже доводить присутність глибоко імплікованих смислових компонентів, які відповідають за аномалію.

Існують також і конфлікти, які піддаються вирішенню. Так, аномальність може бути знята семантичною редукацією, тобто зведенням аномального змісту до нормального. У цьому випадку лінгвіст порівнює норму з девіацією і виявляє способи творення художнього тексту, який має у своїй структурі складні семантичні компоненти. Також конфлікт може бути підкорений особливій цілі – жарту, містифікації, мовній грі і т.д., у цьому випадку текст зрозумілий для адресата, оскільки він володіє семантичною компетенцією, а саме здатністю не лише розуміти, але й інтерпретувати тексти. Таким чином, текстові аномалії у постмодерністському художньому дискурсі вписуються у рамки текстової норми.

Текстові аномалії часто виступають у ролі спеціального прийому “очуднення” (Л. М Новикова), за допомогою якого предмет, подія, явище зображуються нібито вперше, подаються по-новому, адресату відкривається до цього часу невідома їх сторона. “Очуднення” викликає естетичний ефект, що виникає у результаті порушення звичного, доведеного до автоматизму сприйняття завдяки новому авторському баченню предмета. Адже для того, аби побачити якусь річ або процес по-справжньому, потрібно порушити звичне сприйняття, зробити їх “відчутними”, які б сприймалися творчо. Спеціально вилучаючи об'єкт зі звичного оточення, об'єднуючи несумісні за законами мови поняття, нейтралізуючи відмінності одиниць різних текстових полів, письменник дає можливість побачити звичне в іншому ракурсі [9, 41].

Отже, текстові аномалії виступають “негативним текстовим матеріалом”, який має на меті порушення усіх традиційно сформованих і закріплених норм та канонів текстотворення, виформування нового канону (що ґрунтується на реакції до традиційного), який стає нормою для постмодерністського художнього дискурсу. Аномалія, виступаючи як світотворчий елемент у сприйнятті всесвіту авторами-постмодерністами, перетворюється на стилетворчий та текстотворчий фактор у творчості цієї літературної течії.

Використана література:

1. Апресян Ю.Д. Языковые аномалии: типы и функции // Res Philologica. – 1990. – М., Л.: Наука. – С. 50-70.
2. Арутюнова Н.Д. Аномалии и язык // Вопросы языкознания. – 1987. – № 3. – С. 3-18.
3. Бульгина Т.В., Шмелев А.Д. Языковая концептуализация мира. – М., 1997. – 477 с.
4. Воробьева О.П. Семантическое пространство художественного текста: интерпретация мира или мир интерпретаций // Материалы научной конференции. – М.: Диалог МГУ, 1997. – С. 39-40.
5. Ильин И. Постмодернизм от истоков до конца столетия. – М., 1998. – 211 с.
6. Короткова Л.В. Семантико-когнітивні та функціональні аспекти текстових аномалій: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2001. – 20 с.
7. Кун Т. Структура научных революций. – М., 1997. – 354 с.
8. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. – Вінниця, 2004. – 261 с.
9. Новикова Л.М. Остранение как языковая структура текстового поля // Филологические науки. – 1999. – № 6. – С. 37-44.
10. Слащева М.А. Мифологическая модель мира в постмодернистской прозе Милорада Павича // Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология. – 1997. – № 3. – С. 43-53.

Москалюк Н.В.
Київський національний
лінгвістичний університет

НАПРЯМОК ПОХІДНОСТІ В КОНВЕРСІЙНИХ ПАРАХ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У теорії словотвору проблема встановлення напрямку похідності у конверсійних парах посідає важливе місце. Словотворчі процеси, які відбуваються при конверсії, не мають спеціальних морфологічних показників, що уможливує як утворення дієслів від іменників, так і іменників від дієслів. Визначення напрямку словотворчої похідності за конверсією є необхідним завданням у сучасній англістиці.

Актуальність дослідження підтверджується спрямуванням сучасних лінгвістичних розвідок на вивчення різноманітних способів утворення відіменникових дієслів і віддієслівних іменників у англійській мові в різних функціональних стилях. Існує необхідність систематизувати існуючі підходи для всебічного вивчення віддієслівних іменників і відіменникових дієслів та встановлення критеріїв їх розмежування.

Аналіз теоретичних джерел показує, що найбільша кількість лінгвістичних досліджень присвячена конверсії як одному з найпродуктивніших способів утворення відіменникових дієслів і віддієслівних іменників. Явище конверсії вивчалось з точки зору морфології (О. І. Смирницький, К. З. Плоткіна, У. М. Biese, Н. Marchand), семантики (С. М. Костенко, Г. П. Троїцька, D. Lee), синтаксису (D. Craig, R. Pence). Ю. О. Жлуктенко, А. Я. Загоруйко та Н. Ф. Іртенєва запропонували розглядати конверсію як морфолого-синтаксичний спосіб словотвору. Л. П. Павліченко проводила дослідження конверсійних пар з позицій їх взаємозв'язку з фразотворенням.

Мета статті полягає у встановленні основних критеріїв визначення напрямку похідності в конверсійних парах $N \rightarrow V$ і $V \rightarrow N$ у сучасній англійській мові.

Для досягнення поставленої мети розглянемо критерії для визначення напрямку похідності слів за конверсією у парах: дієслово \rightarrow віддієслівний іменник чи іменник \rightarrow відіменникове дієслово.

У сучасній англістиці існують різноманітні підходи до визначення семантичної похідності. Критерій семантичної залежності полягає в тому, що з двох слів, пов'язаних конверсійними відношеннями, похідним є слово, аналіз якого залежить від значення іншого члена цієї пари [1, 84]. Дефініція похідного слова обов'язково включає вихідне слово. Наприклад: *a knife (an object with a sharp blade for cutting food which can be used as a weapon or a tool) \rightarrow to knife (to injure or kill someone with a knife); to jump (to move your body off the ground using your legs) \rightarrow a jump (a movement in which you jump off the ground)*. О.Д. Мешков пов'язує критерій семантичної залежності з логічним критерієм, який використовується у тих випадках, коли вихідний іменник означає знаряддя дії або частину тіла, а похідне дієслово – дію. Проте, недолік логічного критерію полягає в тому, що він знаходиться поза межами лінгвістики й не може бути основним при визначенні похідності членів конверсійних пар [2, 124].

Носії мови легко виявляють більш складну структуру семантики похідного слова. Наприклад, дієслово *pen* “писати” включає як значення предметності, яке воно отримало від іменника *pen* “ручка”, так і значення процесуальності [6, 174]. Отже, ускладнена семантична структура похідного слова може бути використана для визначення семантичної похідності членів конверсійних пар.

Проте, описані вище критерії семантичної похідності не доцільно застосовувати для